

Nodibinājums «Centrs Dardedze»

**Prettiesiskas rīcības pret bērnu ģimenē
riskā faktori, pazīmes un sekas –
izaicinājumi, iespējas un risinājumi**

04.-27.04. 2017

Laila Balode

“Visi šķēršļi un grūtības
ir pakāpieni, pa kuriem mēs
kāpjam augšā. “

/F. Nīče/

Sociālā darba profesija veicina sociālās pārmaiņas, problēmu risināšanu attiecībās starp cilvēkiem, kā arī cilvēku atbrīvošanu un iespēju došanu viņiem, paaugstinot viņu labklājību.

Izmantojot teorijas par cilvēka uzvedību un sociālajām sistēmām, sociālais darbs iejaucas tajos aspektos, kur notiek mijiedarbība starp cilvēkiem un viņu vidi.

Cilvēktiesību un sociālā taisnīguma principi ir sociālā darba pamatā.

Atslēgas vārds - intervence

Vardarbība pret bērnu

"Vardarbību pret bērnu veido visas fiziskās un/vai emocionālās cietsirdības (nežēlības), seksuālās vardarbības, novārtā pamešanas vai nolaidīgas izturēšanās vai komerciālas vai citādākas ekspluatācijas formas, kas var izraisīt reālu vai potenciālu kaitējumu bērna veselībai, dzīvībai, attīstībai vai pašcieņai, bērnam atrodoties atbildības, uzticēšanās un/vai varas attiecību kontekstā" (PVO)

VARDARBĪBA

```
graph TD; A[VARDARBĪBA] --> B[PREVENCIJA]; A --> C[ATKLĀŠANA]; A --> D[REHABILITĀCIJA];
```

PREVENCIJA

ATKLĀŠANA

REHABILITĀCIJA

Prevenција

- **Primārā prevenција** – vispārējie pasākumi, lai sekmētu sociālo taisnīgumu un vienlīdzīgas iespējas, lai identificētu un novērstu iespējamos likumpārkāpumu cēloņus un mazinātu sociālo atstumtību. Pasākumi ir vērsti uz vardarbīgas uzvedības novēršanu, pirms tā ir notikusi;
- **Sekundārā prevenција** – pasākumi, lai sniegtu atbalstu ģimenei un bērnam ar identificētiem vai iespējamiem riskiem, palīdzētu no šiem riskiem izvairīties;
- **Terciārā prevenција** – pasākumu kopums, tai skaitā rehabilitācija un reintegrācija, mēģinājumi mazināt trauma un pāridarījumu sekas, vērsta uz ilgtermiņa aprūpi, novēršot jau notikuša gadījuma sekas.

Prevenција

	Primārā prevencija	Sekundārā prevencija	Terciārā prevencija
Bērni			
Pāridarītāji (nozieguma veicēji)			
Ģimenes un sabiedrība			
Situācijas jeb vietas, kur atrodas bērns			

Vardarbības atklāšana

- Prasmju, zināšanu un pieredzes kopums, kas ļauj profesionāļiem, sabiedrībai un pašiem iesaistītajiem konstatēt, ka notikušas prettiesiska rīcība pret nepilngadīgo

**RISKA
FAKTORI**

PAZĪMES

SEKAS

**VARDARBĪBAS
ATKLĀŠANA**

Riska faktoru grupas

Riska faktori vecākiem vai aprūpētājiem

Riska faktori ģimenē

Riska faktori kopienā un vidē

- Šie trīs riska faktori rodas kopā un bieži vien tie ir savstarpēji saistīti ar ietekmi, ko tie izraisa.

Riska faktori bērnam

Riska faktori vecākiem vai aprūpētājiem (1)

- Personības iezīmes, ieskaitot zemu pašvērtējumu, ārējas kontroles uzskati (proti, uzskati, ka notikumus nosaka nejaušība vai ārēji spēki, kas atrodas ārpus personīgās kontroles).
- Garīgās veselības problēmas.
- Vardarbības pieredze pagātnē.
- Nozīmīgi konflikti vai vardarbība starp vecākiem.
- Alkohola vai narkotisko vielu lietošana.
- Jauni, nenobrieduši vecāki.
- Viens vecāks.
- Nozīmīga stresu radoša patreizējā pieredze (piemēram, pārvietošana, dabas katastrofas utt).

Riska faktori vecākiem vai aprūpētājiem (2)

Saskarsme:

- Vecāki, kas nav iejūtīgi attiecībās ar zīdaiņiem vai maziem bērniem.
- Pārmēru stingra disciplīna, uzsvars uz negatīvu uzvedību un uz to vērsta uzmanība, mazs pozitīvu pastiprinājumu.

Riska faktori ģimenē

- Pieblīvēta vai haotiska mājsaimniecība.
- Daudz bērnu (riska faktors īpaši attiecībā uz nolaidību).
- Nežēlīga izturēšanās pret citiem bērniem ģimenē.

Riska faktori kopienā un vidē (1)

- Nabadzība.
- Bezdarbs.
- Sociāla izolācija un sociāla atbalsta trūkums.
- Vardarbīgas kopienas un bīstama tuvējā apkārtnē.
- Vardarbība plašsaziņas līdzekļos.

Riska faktori kopienā un vidē

(2)

- Ir prakse, kas nepamatoti tiek attiecināta uz kultūru, kaut arī tā ir kāda noteikta sociāla norma, piemēram, miesas sods. Nedz kultūrā balstīta prakse, nedz sociāla norma nedrīkst tikt akceptēta, lai attaisnotu nežēlīgu izturēšanos pret bērnu.

Riska faktori bērnam (1)

Bērni nav atbildīgi par to, ka ir nežēlīgas izturēšanās upuri. Tomēr pastāv noteikti faktori, kas var padarīt bērnus uzņēmīgākus pret nežēlīgu uzvedību.

- Bērna vecums
- Bērna attīstības līmenis,
- Bērna - fiziskā, garīgā, emocionāla un sociālā uzvedība, ja tā netabilst parastajiem priekšstatiem par bērna uzvedību attiecīgajā jomā,

Riska faktori bērnam (2)

- Iestādēs dzīvojoši bērni ir īpaši pakļauti gan varmācībai, gan nolaidībai.
- Pusaudži ir pakļauti lielākam seksuālas varmācības riskam.
- Bērni no dzimšanas brīža līdz 3 gadu vecumam īpaši pakļauti iespējai piedzīvot fizisku varmācību un nolaidīgu izturēšanos. Ir lielāka iespēja, ka ļoti mazi bērni pieredzēs noteiktus nežēlīgas izturēšanās veidus, piemēram, kratīta bērna sindromu.

Riska faktori bērnam ar invaliditāti vai īpāšām vajadzībām (1)

- Bērni ar kavētu fizisku un kognitīvu attīstību un invaliditāti ir vairāk pakļauti varmācībai, jo viņi ir vairāk atkarīgi no pieaugušajiem, daudz izolētāki un mazāk spējīgi paziņot par jebkāda veida nežēlīgu izturēšanos. Viņi var nesaprast, ka varmācīga uzvedība ir nepareiza, un viņi var nespēt aizbēgt (izvairīties) vai varmācīgās situācijās sevi aizsargāt.

Riska faktori bērnam ar invaliditāti vai īpašām vajadzībām (2)

- Bērni, kurus viņu vecāki uztver kā "atšķirīgus" vai "sarežģītus", ieskaitot bērnus ar hroniskām slimībām vai bērnus ar sarežģītiem temperamentiem, ieskaitot uzmanības deficītu un hiperaktivitāti un opozicionāru uzvedību, var būt pakļauti lielākam nežēlīgas izturēšanās riskam.
- Ar šādu bērnu aprūpi saistītas prasības var nomākt viņu vecākus. Var rasties saišu vai piesaistes attiecību pārrāvumi, it īpaši, ja bērni nereaģē uz jūtām vai tiek atšķirti dēļ biežas hospitalizācijas.

Aizsargājošie faktori

- Aizsargājošie faktori nav sinonīms riska faktoru neesamībai.
- Aizsargājošie faktori ir indivīdu, ģimeņu, kopienu vai lielākas sabiedrības apstākļi vai iezīmes, kas, tiem pastāvot, samazina neatbilstošas izturēšanās pret bērnu risku vai iespējamību un paaugstina bērnu un ģimeņu veselību un labklājību.
- Dzīvesspēks (*Resilince*) ir spēja tikt galā un spēja nebūt uzņēmīgam pret noteiktiem negatīvas situācijas veidiem. Dzīvesspēks nav personai piemītoša īpašība, un jēdziens "dzīvesspēks" vienmēr ir lietojams saistībā ar noteiktiem faktoriem.
- Dzīvesspēks atgūties no noteiktu faktoru kaitīgās ietekmes var būt saistāms ar bērna ģenētisko mantojumu, temperamentu, iepriekšējo pieredzi un aizsargājošie faktoriem.

Ar kopienu saistīti aizsargājošie faktori

- Kopienas, kas sniedz konkrētu atbalstu ģimenēm, lai tās varētu apmierināt savas pamatvajadzības.
- Kopienas, kas uzņemas atbildību nepieļaut neatbilstošu izturēšanos pret bērniem.

Ar ģimeni saistīti aizsargājošie faktori

- Ģimenes, kas var nodrošināt savas pamatvajadzības attiecībā uz pārtiku, apģērbu, mājokli un transportu.
- Stablas ģimenes attiecības.
- Mājsaimniecības noteikumi un bērnu uzraudzība.
- Vecāku nodarbinātība.
- Atbilstoši finanšu resursi.
- Atbilstošs mājoklis.
- Ģimenes, kam ir piekļuve veselības aprūpei, bērnu aprūpei un sociālajiem pakalpojumiem.
- Rūpes izrādoši ārpus ģimenes loka esoši pieaugušie, kas var būt atbalsts vai paraugs.

Ar vecākiem un vecāku lomu saistīti aizsargājošie faktori (1)

- Vecāku spēja tikt galā ar ikdienas stresu, kā arī ar gadījuma rakstura krīzēm.
- Vecāki, kam ir izpratne par bērnu un jauniešu attīstību.
- Vecāki, kas sniedz:
 - mīlestību,
 - cieņpilnas attiecības,
 - drošas iespējas, kas veicina neatkarību,
 - Rūpīga un iejūtīga aprūpe, kas veicina drošas piesaistes veidošanos.

Ar vecākiem un vecāku lomu saistīti aizsargājošie faktori (2)

- Bērna pieredze, kas saistīta ar rūpīga pieaugušā sniegtu bērna agrīnu aprūpi un bērna saiknes izveidi ar rūpīgu pieaugušo, ietekmē visus uzvedības un attīstības aspektus. Ja vecākiem un bērniem ir stipras un siltas jūtas vienam pret otru, bērnos attīstās ticība, ka vecāki viņiem sniegs visu, kas nepieciešams, lai viņi izaugtu, ieskaitot mīlestību, pieņemšanu, pozitīvu vadību un aizsardzību.
- Zīdaiņiem, kas saņem mīlestību un rūpes no saviem vecākiem ir vislielākā veselīgas attīstības iespēja. Bērna agrīna vecuma attiecības ar nemainīgu un rūpīgu pieaugušo ir saistītas ar vēlāk gūtām labākām atzīmēm skolā, veselīgāku uzvedību, daudz pozitīvākām attiecībām ar vienaudžiem un paaugstinātu spēju tikt galā ar stresu.

Ar bērnu saistīti aizsargājošie faktori

(1)

- Laba veselība.
- Vienmērīga attīstība.
- Emociju pašregulācijas spēja.
- Spēja izteikt emocijas.
- Spēja atpazīt citu emocijas un piemēroti uz tām atbildēt.
- Inteliģence virs vidējā līmeņa.
- Hobiji un intereses.
- Labas attiecības ar vienaudžiem.
- Labas sociālās prasmes.

Ar bērnu saistīti aizsargājošie faktori

(2)

- Labas attiecības ar vienaudžiem.
- Labas sociālās prasmes.
- Viegls temperaments.
- Aktīvs problēmu risināšanas stils.
- Pozitīvs pašnovērtējums.
- Iekšējās kontroles lokuss.
- Līdzsvars starp lūgšanu pēc palīdzības un autonomiju

Pazīmes - var liecināt, ka bērns
iespējams cieš no prettiesiskām darbībām

Pazīmes vecāku nolaidībai

Zagšana un diedelēšana

Nogurums, pasivitāte, miegainība

Vienmēr izsalcis/nesātīga ēšana

Ātra attiecību veidošana ar svešiniekiem

Izteikta tieksme pēc pieaugušo uzmanības

Robežu neievērošana

Sūkā pirkstus, monotoni šūpojas
pirmsskolas vecumā

Pazīmes emocionālai vardarbībai

Izvirzītas vecumam un spējām neatbilstošas prasības

Izteikti noslēdzies vai aktīvs un agresīvs

Pieaugušie bieži dusmīgi uz bērnu

Pieaugušie bieži kritiski pret bērnu

Bērns emocionāli vēss, vienaldzīgs

Bērns skumjš un nomākts

Pret bērnu neadekvāti, bargi sodi

Miega traucējumi un baiļu lēkmes naktīs

Diena un/vai nakts enurēze

Psihosomatiskas sūdzības: galvassāpes, sāpes vēderā utt.

Pazīmes fiziskai vardarbībai

Savainojuma veids un vieta neatbilst stāstītajam

Vecāki izvairās no medicīniskas palīdzības, maina iestādes

Atkārtotas galvas traumas

Iekšējo orgānu traumas

Pārlietu paklausīgs, pasīvs, kautrīgs, izvairīgs, agresīvs, naidīgs

Iebaidīts, nedrošs

Neizrāda nekādas emocijas saistībā ar savainojumu

Bieži kavē skolu ar vecāku atļauju

Valkā slēgtu apģērbu

Jebkura trauma vai savainojums zīdainim

Daudz savainojumu, zilumu, rētu.

Pazīmes seksuālai vardarbībai

Vecumam neatbilstošas zināšanas par seksuāliem jautājumiem

Uzdod vecumam neatbilstošus jautājumus par seksualitāti

Intensīvi masturbē

Izspēlē, zīmē seksuālas ainas

Stāsta par kādu paziņu, kas cieš no seksuālas vardarbības

Vēlas dzīvot citā ģimenē vai iestādē

Bēg no mājām

Nevēlas vai atsakās izģērbties (piem. pie ārsta)

Pēkšņi parādās mantas un nauda

Sāpes vēderā vai nieze ģenitāliju rajonā

Savainojumi ģenitāliju rajonā, STS vai grūtniecība

Neizskaidrojamas veselības problēmas

Seksuālās uzvedības modeļu luksofors

- **Zaļās uzvedības** modeļi atspoguļo drošu un veselīgu seksuālu attīstību. Tā:
 - Izpaužas līdzīga vecuma vai attīstības bērnu un jauniešu vidū;
 - Atspoguļo dabisku ziņkāri, eksperimentēšanu, labprātīgas darbības un pozitīvas izvēles.
- **Dzeltenie uzvedības** modeļi potenciāli var neiekļauties drošas un veselīgas uzvedības robežās. Tie var:
 - potenciāli izraisīt problēmas vecumu un attīstības atšķirību dēļ;
 - potenciāli izraisīt problēmas darbības veidu, biežuma, ilguma vai konteksta, kurā tās notiek, dēļ.
- **Sarkanās uzvedības** modeļi neiekļaujas drošas un veselīgas uzvedības robežās. Tos raksturo:
 - pārmērīgums, noslēgtība, apmātība, piespiešana, pazemošana vai draudi;
 - būtiskas vecuma, attīstības vai varas atšķirības;
 - darbības veids, biežums, ilgums vai konteksts, kurā tās notiek.

Ko jūs varat darīt?

(0-5, 5-9, 3-13, 13-18)

- **Zaļās uzvedības** modeļi ļauj reaģēt pozitīvi un sniegt papildu informāciju.
- **Dzeltenās uzvedības** modeļi signalizē par nepieciešamību pievērst uzmanību un ievākt informāciju atbilstošas rīcības noteikšanai.
- **Sarkanās uzvedības** modeļi norāda uz nepieciešamību nekavējoties iejaukties un rīkoties.

Seksuālās uzvedības modeļu luksofors

Zaļā uzvedība 0-5 g.

- Aizskar un spēlējas ar saviem dzimumorgāniem.
- Mēģina pieskarties vai interesējas par citu bērnu vai pieaugušo dzimumorgāniem.
- Spēlē «mammās un tētus» vai «ārstus un medmāsas».
- Gūst prieku no kailuma.
- Interesējas par ķermeņa daļām un to funkcijām.
- Interesējas par atšķirībām starp zēniem un meitenēm.

Dzeltenā uzvedība 0-5 g.

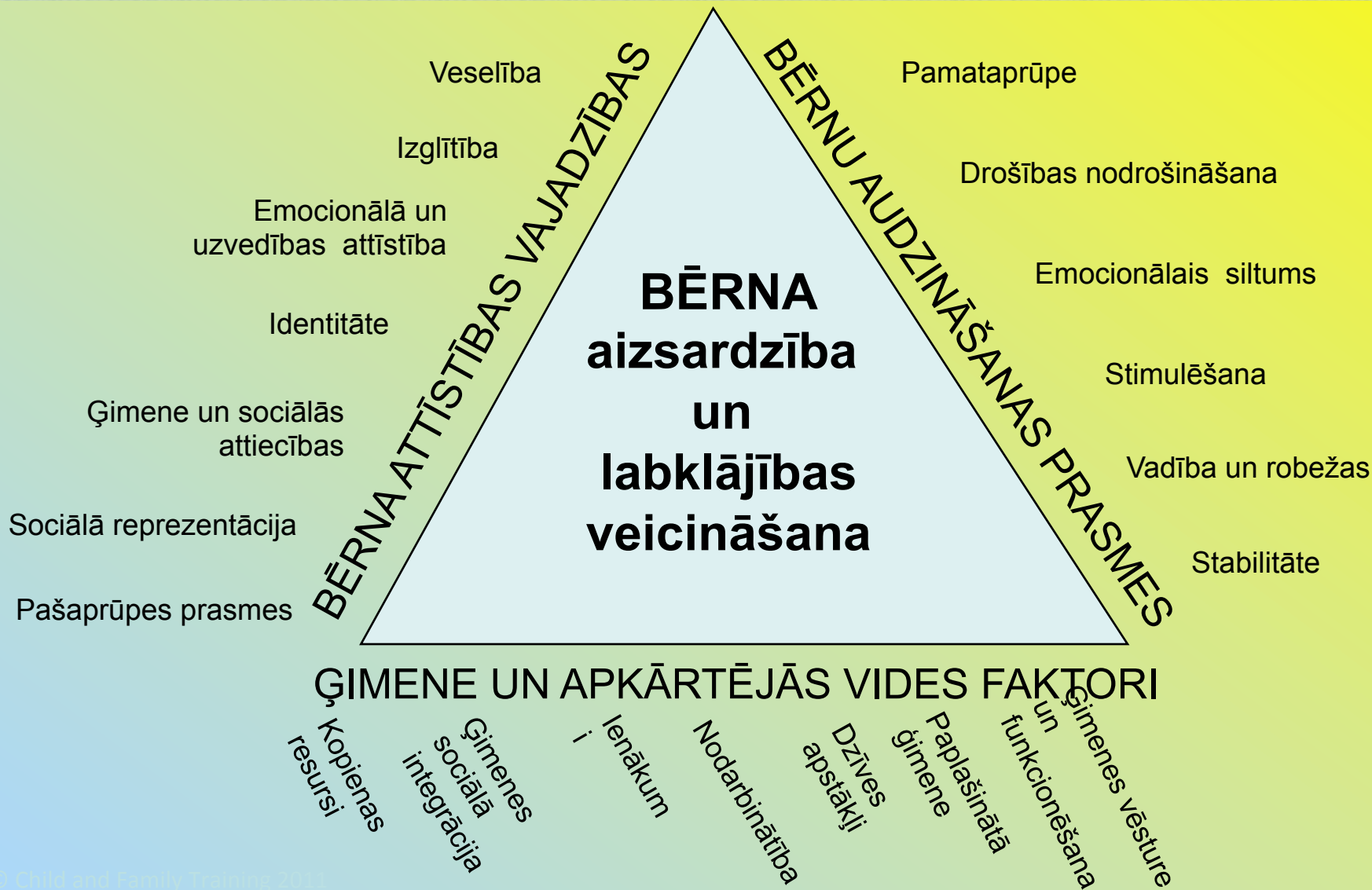
- Pastiprināti interesējas par pieaugušajiem raksturīgu seksuālu uzvedību.
- Pret citu bērnu gribu rausta viņu biksītes vai bikses vai ceļ svārkus.
- Runā par seksu, izmantojot pieaugušo slengu.
- Pārspīlēti vēlas pieskarties citu cilvēku dzimumorgāniem.
- Kopā ar citiem iet uz ģērbtuvi vai WC, lai paskatītos vai pieskartos.
- Runā par seksuālām darbībām, kas redzētas TV vai internetā.

Sarkanā uzvedība 0-5 g.

- Pastāvīgi aizskar citu bērnu dzimumorgānus.
- Pastāvīgi mēģina pieskarties pieaugušo dzimumorgāniem.
- Rotaļās atdarina seksuālas darbības.
- Demonstrē seksuālu uzvedību starp bērniem ar priekšmetu ievadīšanu dzimumorgānos vai mutē.
- Piespiedu kārtā citus bērnus iesaista seksuālās rotaļās.

Novērtējuma ietvars

Būtisko ievācamo datu plāns

Bērna attīstības vajadzības (1)

- **Veselība** (uzturs, fiziskā aktivitāte, zobārstniecība, redze, atbilstoša veselības aprūpe, sex izglītība).
- **Izglītība** (rotaļlietas un mijiedarbība ar vienaudžiem mazā vecumā, piekļuve grāmatām, atbilstoša izglītība).
- **Emocionālā un uzvedības attīstība** (mijiedarbība ar vecākiem un svešiniekiem-piesaiste, temperaments un vecāku izpratne par to, reakcijas stresa situācijās, vecumam atbilstoša paškontrole).

Bērna attīstības vajadzības (2)

- **Identitāte** (vai bērns sevi apzinās par autonomu, vērtīgu personu, piederības sajūta ģimenei, vienaudžu grupai, sabiedrībai).
- **Ģimene un sociālās attiecības** (empātija pret līdzcilvēkiem, sirsnīgas attiecības ar vecākiem, draugi, citi nozīmīgi pieaugušie).
- **Sociālā reprezentācija** (kā bērns izskatās, kā izturas, apģērba atbilstība vecumam, dzimumam, higiēna, apģērba tīrība)

Bērna attīstības vajadzības (3)

- **Pašaprūpes prasmes** (bērna praktiskās, emocionālās un komunikācijas spējas. Īpaša uzmanība bērniem ar attīstības traucējumiem vai nenotiek hiperaprūpe).

Bērnu audzināšanas prasmes(1)

- **Pamata aprūpe** (fizisko vajadzību apmierinājums bērnam, medicīniskā aprūpe).
- **Drošības nodrošinājums** (bērna pasargāšana ģimenē un citur no kaitējuma vai briesmām).
- **Emocionālais siltums** (bērna emocionālo vajadzību nodrošinājums).
- **Stimulēšana** (ieinteresētība bērna kognitīvo spēju attīstīšanā, rotaļājoties, runājot, jautājot)

Bērnu audzināšanas prasmes(2)

- **Vadība un robežas** (emociju regulēšana un kontroles mācīšana ģimenē, sociālo problēmu risināšana, dusmu kontrole, disciplinēšana)
- **Stabilitāte** (vides nemainīgums, kontakts ar svarīgiem ģimenes locekļiem).

Ģimenes un apkārtējas vides faktori (1)

- Ģimenes vēsture un darbība (ģimenes ģenētiskie un psiholoģiskie faktori, māsu un brāļu attiecības, attiecības starp šķirtiem vecākiem).
- Paplašinātā ģimene (ko bērns un vecāki uzskata par paplašinātās ģimenes locekļiem, kāda to loma bērna dzīvē).
- Dzīves apstākļi (vai dzīvesvieta atbilst bērna vecumam un vajadzībām, kārtība, tīrība higiēna)

Ģimenes un apkārtējas vides faktori (2)

- **Nodarbinātība** (darbs, darba laiks, struktūra, kā tas ietekmē bērnus un ģimeni).
- **Ienākumi** (vai ģimene saņem visus pabalstus, kas tai pienākas).
- **Ģimenes sociālā integrācija** (iekļaušanās apkārtnes dzīvē, draugi).
- **Kopienas resursi** (pakalpojumi apkārtņē, resursi un to pieejamība, īpaši ģimenēm ar funkcionālām grūtībām).

Dzīvesspēka koncepts un tā pamatelementi

Dzīvesspēks

(*angl. – resilience*) raksturo indivīda spēju attīstīties visai smagos apstākļos, kā arī bez nopietnām psiholoģiskām sekām pārvarēt negatīvu dzīves peredzi, paaugstinātu stresu, adaptēties pārmaiņām, un turpināt labi funkcionēt pēc smagiem vai sarežģītiem dzīves notikumiem.

Dzīvesspēka pamatelementi

1. Drošs pamats – cilvēki un vieta, kur bērns jūtas piederīgs un drošībā (Man ir).
2. Labs pašnovērtējums, vērtības un pieredzes izjūta (Es esmu).
3. Ticība saviem spēkiem, spēju un kontroles izjūta, precīza izpratne par personīgo spēku un ierobežojumiem (Es varu).

Dzīvesspēks

- Emmy Werner (1970) pēta Kauai cilts indiāņu bērņus. Vecāki: nabadzīgi, alkoholisms, psihiskas saslimšanas. 1/3 bērņnu normāla socializācija.
- Ekoloģisko sistēmu teorija, (Brofenbrenner, 1989)
- Normāla attīstība grūtos apstākļos, (Fonagy et al., 1994)
- Kvalitātes, kuras pasargā bērņnu no dzīves likstu visļaunākajām sekām un palīdz tās pārvarēt (Gilligan, 1997)

Dzīvesspēka jomas

Sešas jomas, kas veido dzīvesspēka pamatelementus:

1. Piesaiste (drošs pamats);
2. Izglītība;
3. Draudzība;
4. Dotības un intereses;
5. Pozitīvas vērtības;
6. Sociālās prasmes.

Piesaiste

- Relatīvi ilgstoša emocionāla sasaiste ar kādu noteiktu cilvēku ("piesaistes figūru"), kas, īpaši šķiršanās, satraukuma un briesmu gadījumā, tiek uztverts un izjūts kā neaizstājams. Šis cilvēks spēj mazināt otra cilvēka trauksmi un distresu. Drošas piesaistes attiecības bērnā rada drošības izjūtu, sekmējot viņa attīstību (Boulbijs, 1988) .

Kontroljautājumi

- Kā bērns reaģē uz stresu, kā tas saistīts ar citiem pieaugušajiem un bērniem?
- Kā bērns iepazīst pasauli?
- Vai bērns izrāda atšķirīgu uzvedību tiekoties ar pazīstamiem un nepazīstamiem pieaugušajiem?
- Kā pieaugušais reaģē uz bērna vajadzībām vai stresu?
- Kā pieaugušais sniedz bērnam īpašu laiku un uzmanību?
- Kas notiek, ja bērns ir satraukts?
- Kas bērnam palīdz nomierināties?

Izglītība

- Skola piedāvā plašu iespēju loku, kas var stiprināt dzīvesspēku, turklāt var būt kā papildus drošs pamats, kas sniedz daudz iespēju pašapziņas celšanai un konstruktīviem kontaktiem ar vienaudžiem un atbalstošiem pieaugušajiem.
- Skola kā vieta.
- Izglītība kā process.
- Izglītotāji kā personības.

Kontroljautājumi

- Vai bērnam ir interese par grāmatām?
- Cik ilgi bērns spēj koncentrēties uz vienu darbību?
- Vai bērnam ir iespēja pabūt vienatnē, lai kaut ko darītu?
- Vai bērnam ir iespēja kopā ar pieaugušo spēlēt, īpaši iztēlošanās spēles?
- Vai bērnam un kopā ar bērnu tiek lasīts?
- Vai bērnam ir pieejamas izglītojošās/attīstošās rotaļlietas?
- Vai izglītības iestāde atbilst bērna vajadzībām?

Draudzība

- Bērns, kuram nav draugu, ir izolēts bērns, kurš visticamāk kļūs par izolētu pieaugušo. Palīdzot bērnam iegūt spēju veidot un uzturēt draudzību, uzlabosies arī bērna dzīves kvalitāte.

Kontroljautājumi

- Kā bērns uzvedas saskarsmē ar citiem bērniem?
- Cik daudz laika bērns pavada dažādos spēļu veidos?
- Ko bērns domā par draudzību?
- Vai bērnam ir laiks, ko pavadīt ar draugiem?
- Vai bērnu draudzēšanās tiek uzraudzīta?
- Vai pieaugušie palīdz bērnam risināt domstarpības ar draugiem?

Dotības un intereses

- Ir svarīgi fokusēties uz bērnu un pusaudžu interešu atklāšanas veidiem, kā arī uz iedrošināšanu, galvenokārt, lai mazinātu negatīvas domas un izjūtas pašiem par sevi.
- Svarīgi, lai piedalīšanās dotību un interešu attīstīšanā ikdienā ir bez tādiem nosacījumiem, kas saistīti ar sekām par uzvedību un izpaužas kā nosodījums vai apbalvojums.

Kontroljautājumi

- Kas bērnam padodas īpaši labi?
- Kas tiek darīts, lai šīs spējas tiktu attīstītas?
- Vai bērns saņem pozitīvu pastiprinājumu par veiksmēm šajā jomā?
- Ko bērns pats domā par savām spējām?
- Vai bērns ar vieglumu un prieku iesaistās šajās aktivitātēs, vai nepieciešama piespiešana un pieaugušo neatlaidība?
- Kā tiek atklātas un veicinātas bērnu dotības un īpašās prasmes?
- Kādas ir bērnu iespējas attīstīt savas dotības un īpašās prasmes?

Pozitīvas vērtības

- Vērtības ir indivīda izmantotie kritēriji rīcības izvēlei un notikumu vērtēšanai (Schwartz, S.H. 1992).
- Vērtības nav konkrēti specifiski mērķi, bet motivācijas un spriedumu pamats indivīda rīcībai plašāku, abstraktu mērķu sasniegšanā

Kontroljautājumi

- Vai bērns pauž līdzjūtību un izrāda empātiju?
- Vai bērnam ir svarīgi saprast, kas ir labi un kas slikti?
- Vai bērns izjūt atbildību par pateikto vai izdarīto?
- Kā tas izpaužas?
- Vai bērns spēj ievērot noteikumus?

Sociālās prasmes

- Šī joma ir saistīta ar visa veida sociālajām un problēmu risināšanas prasmēm, kā arī dažām tehnikām šo prasmju apgūšanai.
- Ja bērnam vai jaunietim ir prasme, kas atbilst situācijai, kurā viņš atrodas, un šī prasme var palīdzēt atrisināt kādu problēmu, tad tā vairo bērna vai pusaudža dzīvesspēku.

Kontroljautājumi

- Vai bērns prot komunicēt ar pazīstamiem cilvēkiem?
- Vai bērns prot veidot attiecības un komunicēt ar svešiniekiem?
- Vai bērns prot kontrolēt instinktīvo reakciju un impulsus?
- Vai bērns prot risināt konfliktus?
- Vai bērns prot meklēt un lūgt palīdzību vai skaidrojumus?
- Vai bērns prot koncentrēties, plānot un risināt ikdienas problēmas?

Prettiesisku nodarījumu **sekas**

Vecāku nolaidības sekas

- **Kognitīvās** (kognitīvie izkropļojumi, grūtības koncentrēties, pedagoģiska ielaistība, nepietiekama izglītība)
- **Sekas uzvedībā** (zagšana, diedelēšana, nerūpēšanās par ārējo izskatu, vielu lietošana, iesaistīšanās antisociālos grupējumos, skolas neapmeklēšana, nonākšana situācijās kā varmākam vai upurim)
- **Fiziskās** (nepietiekams ķermeņa svars, aizkavēta fiziskā attīstība, pedikuloze, problemātiska āda, nekopts ārējais izskats)
- **Sociālās** (viegla un ātra attiecību veidošana, ķermeņa robežu neievērošana)
- **Emocionālās** (ierobežota spēja atpazīt un paust emocijas, depresīvas izjūtas un trauksme, neatbilstošs pašvērtējums, vāja emociju kontrole).

Emocionālās vardarbības sekas

- **Kognitīvās** (kognitīvie izkropļojumi, grūtības koncentrēties, runas traucējumi, suicidālas domas)
- **Sekas uzvedībā** (pakļaušanās, pasivitāte, izolēšanās, vielu lietošana, verbālā agresija, suicidālas darbības, atkārtota nonākšana vardarbības situācijās kā upurim vai varmākam)
- **Fiziskās** (psihosomatiskas saslimšanas, zīdaiņa vecumā aizkavēta fiziskā attīstība, miega traucējumi, neirotiski traucējumi, enurēze)
- **Sociālās** (grūtības veidot noturīgas attiecības, tendence izolēties no sociāliem kontaktiem)
- **Emocionālās** (kauna, baiļu, vainas izjūta, depresīvas izjūtas un trauksme, neatbilstošs pašvērtējums, dusmas un dusmu lēkmes, neuzticēšanās cilvēkiem).

Fiziskās vardarbības sekas

- **Kognitīvās** (kognitīvie izkropļojumi, grūtības koncentrēties, grūtības atcerēties)
- **Sekas uzvedībā** (pasivitāte vai pārmērīgs kustīgums, nerūpēšanās par ārējo izskatu, vielu lietošana, fiziska un verbāla agresija, uz risku vērsta uzvedība, atkārtota nonākšana situācijās kā upurim vai vardarbības veicējam)
- **Fiziskās** (traumas un savainojumi, miega traucējumi, invaliditāte)
- **Sociālās** (nespēja atrast kontaktu, veidot attiecības ar vienaudžiem)
- **Emocionālās** (kauna, baiļu, vainas izjūta, depresīvas izjūtas un trauksme, neatbilstošs pašvērtējums, dusmas un dusmu lēkmes, vāja emociju kontrole, uzmācīgas domas un atmiņas, neuzticēšanās cilvēkiem).

Seksuālās vardarbības sekas

- **Kognitīvās** (kognitīvie izkropļojumi, grūtības koncentrēties un atcerēties, sekmju pasliktināšanās, suicidālās domas)
- **Sekas uzvedībā** (vecumam neatbilstoša seksuāla uzvedība, vielu lietošana, agresivitāte vai pakļaušanās, suicidālas darbības un sevis savainošana, atkārtota nonākšana vardarbīgās situācijās kā upurim vai varmākam)
- **Fiziskās** (traumas savainojumi ģenitālijās, STS, grūtniecība, miega traucējumi, psihosomatiskas saslimšanas, enurēze, enkoprēze)
- **Sociālās** (nespēja rast kontaktu ar citiem bērniem, bailes pazaudēt kontroli attiecībās vai izteikta pakļaušanās)
- **Emocionālās** (kauna, baiļu un vainas izjūta, depresīvas izjūtas un trauksme, neatbilstošs pašvērtējums, dusmas un dusmu lēkmes, aizkaitināmība, PTSS, disociācijas, ēšanas traucējumi, neskaidrs ķermeņa paštēls).

Reaģēšana uz prettiesisku rīcību ietver:

- Identificēšanu
- Izvērtēšanu
- Pakalpojuma izvēli
- Pakalpojumu sniegšanu un uzraudzību
- Pēctecības nodrošināšanu

Rehabilitācija

- Ar **sociālo rehabilitāciju** saprot tādu pasākumu kopumu, kas palīdz klientam atjaunot zudušās prasmes un iemaņas, uzlabot un pilnveidot esošās, kā arī apgūt jaunas, līdz šim nezināmas prasmes un iemaņas.

REHABILITĀCIJA

The diagram features a large, light blue downward-pointing arrow at the top center. Inside the arrow, the word 'REHABILITĀCIJA' is written vertically in bold black capital letters. Below the arrow, there are two light blue triangles. The left triangle contains the text 'Dzīvesvieta' and the right triangle contains 'Institūcija', both in bold black text. The background is a gradient from yellow at the top to light blue at the bottom.

Dzīvesvieta

Institūcija

Bērni nav viena homogēna grupa

Sadarbības izaicinājumi

Sadarbības izaicinājumi

- Atšķirīgas prioritātes
- Atšķirīga jēdzienu izpratne un interpretācija
- Neatbilstošas gaidas attiecībā uz iesaistītajiem
- Stereotipi / Aizspriedumi
- Pārvaldības struktūras (tostarp atšķirīgi uzraudzības mehānismi)
- Budžeta ierobežojumi
- Cilvēkresursu ierobežojumi

„Mēs neredzam lietas kādas tās
ir, bet gan tādas, kādi esam mēs
paši.”(Kants)

Prioritātes

Bērnu NVO	Bērnu tiesības
Sociālie darbinieki	Atbalsts ģimenei/ bērna glābšana
Skolotāji	Palīdzēt bērniem mācīties
Ārsti/medicīnas māsas	Ārstēt slimību
Policisti	Ķert noziedzniekus
Tiesneši	Redzēt taisnības uzvaru
Politiķi	Uzvarēt vēlēšanās
Visi	Tikt novērtēti un saņemt atlīdzību
Lielākā daļa	<u>Dzīvot dzīvi bez konfliktiem</u>

Sadarbības un līdzatbildības filozofija

- Bērna labklājībai ir jābūt pirmajā vietā.
- Vadošais princips – nodrošināt vislabāko situācijas iznākumu bērna interesēs.

Kāpēc nepieciešama sadarbības sistēma?

- Lai visi zinātu, kā rīkoties gadījumos, kad ir faktiskā vai iespējama prettiesiska rīcība pret bērnu;
- Izstrādāt kopīgu izpratni par definīcijām un terminoloģiju;
- Vienoties un formalizēt sadarbību starp nozarēm, tostarp nosūtīšanas un ziņošanas sistēmu;
- Vienoties par pasākumiem, kas jāveic konkrētos gadījumos, un izprast katra sadarbības partnera vai nozares lomas un pienākumus;
- Nodrošinātu shēmu prevencijas stratēģijām;
- Lai nodrošinātu, ka profesionāļi un sabiedrība ir aizsargāti, ziņojot par aizdomām, ka ir notikusi prettiesiska rīcība pret bērnu.

Sadarbības sistēmai vajadzētu palīdzēt darbiniekiem:

- Uzņemties atbildību
- Spēt un gribēt identificēt vardarbības gadījumus
- Reaģēt atbilstoši un ar pārliiecību
- Būt gataviem palīdzēt novērtēt bērnu un ģimeni
- Likt bērna intereses pirmajā vietā
- Dot zināšanas par juridisko sistēmu
- Saprast un respektēt citu lomas
- Nodrošināt bērnu un viņu ģimeņu labklājību (aizsardzību)

Sadarbības sistēmā iekļautajām organizācijām, vajadzīgi vadītāji, kuri:

- Ir pārliccināti bērnu tiesību aizstāvji
- Sagaida, ka darbinieki būs uz bērniem vērsti (fokusēti)
- Bērnu aizsardzību atzīst par prioritāti
- Veido uzticības pilnas attiecības ar citu struktūru vadītājiem
- Vēlas risinātu problēmas
- Godīgi atzīst grūtības

Viss ir par tiltu būvēšanu

Laila Balode

Nodibinājums «Centrs Dardedze»

Cieceres iela 3a, Rīga, LV-1002, Latvija

www.centrsdardedze.lv

www.dzimba.lv

www.paligsvecakiem.lv

www.bernkacietusais.lv

www.drosmedraudzeties.lv